

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-90>

УДК 339.9

ТАТАРЕНКО Наталія

ДУ «Київський авіаційний інститут»

<https://orcid.org/0000-0002-8811-3012>e-mail: tatarenkono@gmail.com

НАБОК Інна

ДУ «Київський авіаційний інститут»

<https://orcid.org/0000-0002-3640-9823>e-mail: nabok.iir@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ

У статті досліджено реалізацію експортного потенціалу зернового сектору України в умовах глобальних викликів та повномасштабної війни. Обґрунтовано роль України як одного з провідних експортерів пшениці, кукурудзи та ячменю у забезпеченні продовольчої безпеки країн Азії, Африки, ЄС та Близького Сходу. Проаналізовано динаміку виробництва та експорту зернових у 2019–2024 маркетингових роках, структурні зрушення в експорті, зокрема зростання частки кукурудзи та олійних культур, а також зміни географії поставок унаслідок блокади морських портів, руйнування інфраструктури та логістичних обмежень. Розкрито вплив міжнародних ініціатив («Чорноморська зернова ініціатива», «Шляхи солідарності», альтернативні морські та дунайські маршрути) на часткову стабілізацію експортних потоків. Теоретичною основою дослідження є інституційна економіка та концепція глобальних ланцюгів створення вартості, що дозволяє інтерпретувати експортний потенціал як результат взаємодії державної політики, ринкових стимулів та інфраструктурного розвитку. Сформульовано стратегічні орієнтири нарощування експортного потенціалу: інфраструктурна модернізація, диверсифікація логістичних маршрутів, розвиток глибокої переробки та розширення експорту продукції з доданою вартістю, посилення інструментів управління ризиками (страхування, хеджування, аграрні розписки). Запропоновано напрями інституційних реформ, спрямовані на підвищення прозорості регуляторного середовища, підтримку агровиробників і експортерів, активізацію міжнародної координації. Зроблено висновок, що комплексна логістична, інвестиційна та регуляторна політика є ключовою умовою відновлення та довгострокового зміцнення позицій України на світовому ринку зернових.

Ключові слова: світовий ринок зерна, експортний потенціал, зерновий ринок України розвиток

TATARENKO Nataliya, NABOK Inna

SU «Kyiv Aviation Institute»

IMPLEMENTATION OF THE EXPORT POTENTIAL OF UKRAINE'S GRAIN SECTOR IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES: STRATEGIC PRIORITIES AND INSTITUTIONAL MECHANISMS

The article investigates the implementation of Ukraine's grain export potential under global challenges and full-scale war. It substantiates Ukraine's role as one of the leading exporters of wheat, corn and barley in ensuring food security for countries in Asia, Africa, the EU and the Middle East. The dynamics of grain production and exports in the 2019–2024 marketing years are analysed, along with structural shifts in export flows, including the growing share of corn and oilseeds and changes in the geography of supplies caused by seaport blockades, infrastructure destruction and logistical constraints. The impact of international initiatives (the Black Sea Grain Initiative, "Solidarity Lanes", alternative Black Sea and Danube routes) on the partial stabilisation of export flows is revealed. The theoretical framework is based on institutional economics and the concept of global value chains, which makes it possible to interpret export potential as a result of the interaction between state policy, market incentives and infrastructure development. The article defines strategic priorities for strengthening export potential: infrastructure modernisation, diversification of logistics routes, development of deep grain processing and expansion of exports of value-added products, as well as enhancement of risk management tools (insurance, hedging, agricultural receipts). The authors propose key directions for institutional reforms aimed at improving the transparency and predictability of the regulatory environment, supporting agricultural producers and exporters, and intensifying international coordination. It is concluded that a comprehensive logistics, investment and regulatory policy is crucial for restoring and strengthening Ukraine's long-term positions in the global grain market.

Key words: world grain market, export potential, Ukrainian grain market development

Стаття надійшла до редакції / Received 04.09.2025

Прийнята до друку / Accepted 14.10.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Україна традиційно посідає одне з провідних місць у світі за обсягами виробництва та експорту зернових культур. Зерновий сектор є ключовим для національної економіки, забезпечуючи значну частку валютних надходжень, робочих місць у сільській місцевості та продовольчу безпеку як в Україні, так і в усьому світі. Однак, попри значний потенціал, розвиток зернового експорту України стикається з низкою системних викликів, що вимагають комплексного наукового осмислення та практичних рішень.

В загальному вигляді проблема полягає у недостатній реалізації зернового експортного потенціалу України на світовому ринку та вразливості існуючої моделі експорту до зовнішніх і внутрішніх впливів, особливо за умови воєнного стану.

Вирішення цих проблем безпосередньо пов'язане з низкою важливих наукових та практичних завдань, зокрема визначення місця України на світовому ринку зерна та дослідження ефективності державної політики, регуляторних механізмів та інституційного середовища у сфері зернового експорту, розробка рекомендацій щодо їх удосконалення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами розвитку та оцінки експортного потенціалу на світовому ринку зерна займалися різні зарубіжні та вітчизняні науковці. Теоретичним основам та практичним рекомендаціям з розвитку зернового експортного потенціалу та його складових присвячені наукові праці І.В. Буряковський, Х. Зеленюк, Б. Костецький, О. Шандрівська, О. Пиж.

В роботах зазначених науковців розглянуто стан зернового комплексу України та перспектив активізації експортної діяльності на світовому ринку зерна в умовах війни. Однак в недостатній мірі досліджено роль України на світовому ринку зерна та способи нарощення експортного потенціалу України на ньому.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою цієї статті є комплексне дослідження та аналіз розвитку зернового експортного потенціалу України в умовах сучасних викликів, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо його підвищення та забезпечення сталого функціонування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, зростаючої конкуренції за продовольчі ресурси та порушення традиційних ланцюгів постачання реалізація експортного потенціалу зернового сектору України набуває особливого стратегічного значення. Україна історично є одним із провідних гравців світового ринку зерна, посідаючи місця у п'ятірці найбільших експортерів пшениці, кукурудзи й ячменю. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (англ. Food and Agriculture Organization, далі - FAO), у 2021 р. на частку України припадало близько 10 % світової торгівлі зерновими культурами, що забезпечувало стабільність продовольчих ринків у країнах Близького Сходу, Африки та Азії. [3]

Проте після початку повномасштабної агресії російської федерації у 2022 р. експорт зерна став заручником геополітичного протистояння: блокада портів Чорного моря, руйнування інфраструктури, обмеження страхування суден та нестабільність валютного курсу призвели до зниження обсягів поставок майже на 30 %. Зерновий коридор, створений за посередництва ООН і Туреччини, частково відновив експортні потоки, але в умовах 2023-2024 рр. ситуація залишається критично залежною від безпекових факторів і логістичних вузьких місць [7,8].

Провідні аналітичні центри (BDO Ukraine, World Bank, FAO) наголошують, що реалізація експортного потенціалу можлива лише за умови диверсифікації транспортних маршрутів і структурної модернізації зернового сектору. Україна поступово розширює використання річкових (Дунайських) та залізничних коридорів, зокрема завдяки ініціативі «Solidarity Lanes» ЄС, але вартість логістики при цьому зросла в 1,5-2 рази, що знижує маржинальність експорту [2,9].

Додатковим чинником є скорочення посівних площ і зменшення урожайності через окупацію та мінування земель, а також дефіцит паливно-енергетичних ресурсів. За оцінками Science Horizon Journal (2025), площа під зерновими у 2024 р. знизилася майже на 20 % порівняно з 2021 р., а експорт пшениці скоротився з 21 до 15 млн т [7]. У результаті формується потреба у стратегічній переорієнтації експорту – від сировинного до інноваційно-технологічного типу розвитку.

Теоретичною базою цього дослідження є інституційна економіка та теорія глобальних ланцюгів створення вартості, що пояснюють формування експортного потенціалу через взаємодію державної політики, ринкових стимулів і розвитку інфраструктури. Згідно з моделями інституційного регулювання, запропонованими у звіті НКЦПФР (2020), ефективне використання фінансових інструментів – ф'ючерсів, хеджування та аграрних розписок – дозволяє мінімізувати цінові ризики та підвищити привабливість зернового експорту [5].

Водночас важливим напрямом наукових досліджень є розвиток переробки зерна й створення доданої вартості. Очевидним є те, що країни, які переходять від експорту сировини до експорту готових продуктів (борошна, комбікормів, біоетанолу), забезпечують вищу стабільність доходів та підвищують стійкість до зовнішніх шоків. Цей підхід узгоджується зі світовими трендами FAO та OECD щодо підвищення ефективності аграрних ланцюгів вартості.

Таким чином, актуальність проблеми полягає у необхідності пошуку нових стратегічних орієнтирів та інституційних механізмів розвитку зернового сектору України в умовах глобальних викликів. Мета дослідження – систематизувати теоретичні підходи до розуміння експортного потенціалу зернового сектору,

визначити його структурні детермінанти, а також обґрунтувати напрямки модернізації логістичної, регуляторної та інноваційної політики держави задля підвищення конкурентоспроможності України на світових продовольчих ринках.

Україна залишається одним із провідних гравців на світовому ринку зернових, попри безпрецедентні виклики, пов'язані з повномасштабною війною. Зерновий експорт є критично важливим джерелом валютних надходжень і забезпечує продовольчу безпеку для багатьох країн світу.

У період 2022-2025 років спостерігається низка значних змін у структурі та динаміці експорту аграрної продукції України, обумовлених військовими діями та адаптаційними процесами, спрямованими на збереження та розвиток зовнішньоекономічної діяльності. На початковому етапі повномасштабного вторгнення росії у 2022 році аграрний сектор зазнав суттєвого скорочення обсягів експорту, що було наслідком блокування морських портів, руйнування критичної інфраструктури та окупації частини території країни, що в сукупності спричинило значні логістичні ускладнення та неможливість реалізації традиційних експортних маршрутів.

Проте поступова адаптація дозволила частково компенсувати первинні втрати шляхом реалізації міжнародних ініціатив та формування нових логістичних маршрутів. До ключових факторів стабілізації експорту належали запровадження «Чорноморської зернової ініціативи», яка діяла до її припинення, а також розширення функціонування «українського коридору», захищеного Військово-Морськими Силами України. Додаткову роль у формуванні альтернативних шляхів відіграв проєкт «Шляхи солідарності», що забезпечив транзит продукції через територію Європейського Союзу. Сукупність зазначених заходів дала змогу поступово наростити обсяги експорту зернових та компенсувати частину логістичних ризиків.

Трансформація логістичних пріоритетів стала однією з визначальних характеристик зазначеного періоду. Особливе значення набула інтенсифікація використання річкових портів Дунайського регіону, які забезпечили важливий канал постачання аграрної продукції за межі країни. Крім того, розширене використання залізничних маршрутів для транспортування до європейських портів стало вагомим елементом диверсифікації експортних можливостей, хоча морські порти Великої Одеси залишаються ключовим інструментом реалізації великотоннажних експортних операцій.

При цьому спостерігається значна волатильність виробничих показників та обсягів експорту, що значною мірою залежить від безпекової ситуації, можливостей використання морської логістики та загальної кон'юнктури міжнародних ринків. Враховуючи зазначені чинники, аграрії змушені коригувати стратегічні підходи до посівної кампанії, що призводить до структурних змін у складі вирощуваних культур. Спостерігається тенденція до переорієнтації на агрокультури з нижчими витратами виробництва або зі стабільним попитом у період кризових явищ.

Визначальним чинником у забезпеченні сталого функціонування експортної діяльності стала розширена міжнародна співпраця, що передбачає активну підтримку України з боку Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та інших країн-партнерів. Успішна інтеграція у нові логістичні моделі та стратегічне використання міжнародних платформ сприяють збереженню конкурентоспроможності аграрного сектора в умовах безпекових викликів та економічної нестабільності.

До початку повномасштабного вторгнення Україна демонструвала стабільні показники експорту зернових та олійних культур, досягаючи рівня 5-60 млн тонн у маркетинговому році 2020/2021 МР, рис. 1. Однак військові дії суттєво вплинули на динаміку постачання, викликавши значні коливання в наступні роки.

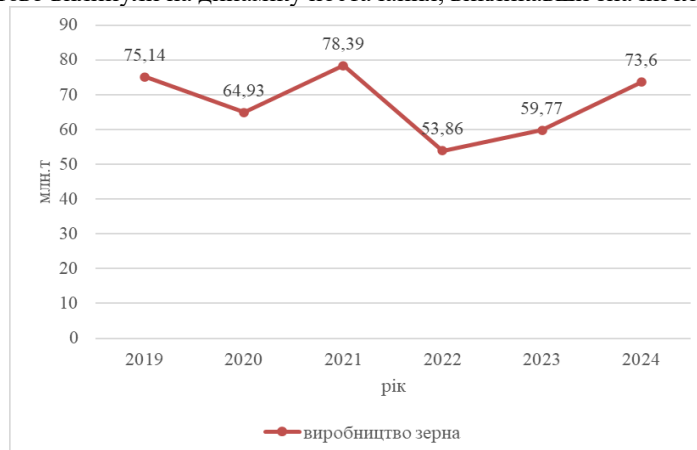

Рис. 1. Виробництво зерна в Україні, 2019-2024 МР

Джерело: складено автором за [11]

У маркетинговому році 2021/2022 МР експорт залишався високим у першій половині періоду, проте після лютого 2022 року через обмеження, спричинені воєнними діями, його обсяги різко скоротилися. Внаслідок порушення логістичних ланцюгів та блокади морських портів загальні показники експорту були нижчими за довоєнні прогнози.

У 2022/2023 МР, попри триваючу війну, Україна змогла частково стабілізувати аграрний експорт завдяки міжнародним ініціативам. Запровадження «Чорноморської зернової ініціативи» та альтернативних шляхів («Шляхи солідарності» через ЄС) сприяли збільшенню постачання, що перевищило песимістичні прогнози, досягнувши приблизно 45-50 млн тонн [12].

Маркетинговий рік 2023/2024 МР, що завершився 30 червня 2024 року, продемонстрував відновлення аграрного експорту. Завдяки ефективному функціонуванню морського коридору та вдосконаленню логістичних маршрутів Україна змогла суттєво наростити обсяги постачання. Показники досягли та перевищили рівень 2022/2023 МР, наблизившись до довоєнних параметрів для окремих культур, хоча загальний експорт ще не повністю відновився.

Прогноз на маркетинговий рік 2024/2025 МР передбачає високі обсяги експорту, зважаючи на поточні тенденції та стабільне функціонування морської логістики [12]. Проте його кінцеві показники будуть визначатися низкою факторів, зокрема безпековою ситуацією, погодними умовами, збереженням логістичних маршрутів та наявністю ресурсів у агровиробників. Окуповані території, мінування земель та дефіцит фінансових та матеріальних ресурсів залишаються ключовими викликами, що ускладнюють повне повернення до довоєнного рівня аграрного експорту.

Структура українського аграрного експорту традиційно базується на трьох основних зернових культурах: кукурудзі, пшениці та ячмені, які забезпечують значну частку загального постачання на міжнародні ринки. Кукурудза займає провідну позицію завдяки її високій урожайності, адаптивності до змінних умов та стабільному попиту з боку імпортерів, що сприяло значному зростанню її експорту за останні десятиліття.

Пшениця, що є другою за значенням експортною культурою, відіграє ключову роль як у постачанні продовольчого зерна, так і в сегменті фуражного зерна, зберігаючи статус України як одного з провідних глобальних експортерів [13].

Ячмінь, хоча і поступається за обсягами двом попереднім культурам, залишається важливим елементом аграрного експорту, переважно використовуючись для кормових потреб, рис. 2.

Протягом останніх років спостерігаються суттєві структурні зміни, що впливають на динаміку експортних потоків. Зокрема, збереження тенденції до зростання частки кукурудзи є наслідком її відносної стійкості до стресових факторів, таких як погодні аномалії та економічні виклики, а також постійного попиту на міжнародних ринках. Водночас волатильність експорту пшениці є відображенням внутрішніх виробничих змін, коливання врожайності та обмежень, пов'язаних із логістичними можливостями та забезпеченням продовольчої безпеки. Незважаючи на ці фактори, Україна продовжує відігравати важливу роль у глобальному балансі постачання зернових.

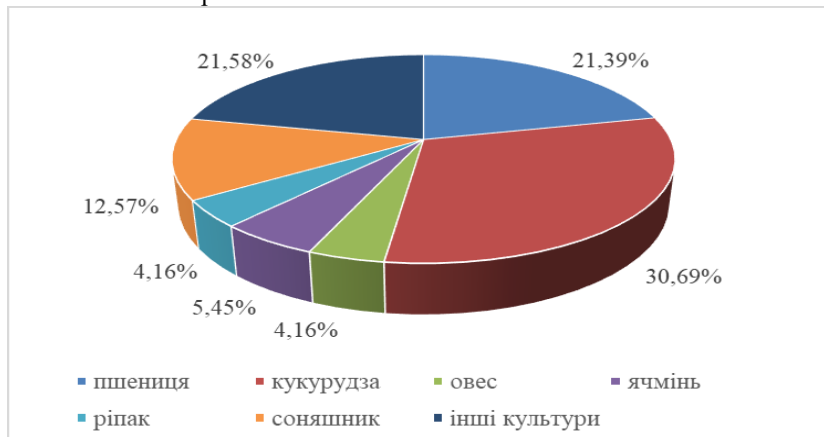

Рис. 2. Структура експорту зернових культур на світовий ринок за категоріями 2024 р, %

Джерело: складено автором за [11]

Однією з помітних тенденцій є розширення експорту олійних культур, зокрема соняшнику, ріпаку та сої, що виступають не лише як сировина, а й як продукти переробки. Їхнє зростання обумовлене стабільним попитом на міжнародному ринку та відносно високими ціновими показниками, що дають змогу компенсувати зниження експортних потоків зернових у кризові періоди. Крім того, певні агровиробники експериментують із нішевими культурами, такими як сорго чи горох, що може призвести до подальшої диверсифікації експортної структури у найближчі роки. Таким чином, аграрний сектор України демонструє адаптацію до нових викликів, зберігаючи високі позиції на глобальному продовольчому ринку [14].

До початку повномасштабного вторгнення Україна відігравала важливу роль на світовому ринку зернових, забезпечуючи продовольчу безпеку багатьох країн. Основні напрями експорту включали регіони з високою потребою у зернових культурах та стабільним попитом, що визначалося як географічними, так і економічними факторами.

Азійський ринок традиційно був одним із найважливіших напрямів експорту українського зерна. Китай, як один із провідних світових імпортерів кукурудзи та ячменю, залишався ключовим торговельним партнером України. Значний попит також демонстрували Індонезія та Саудівська Аравія, які закуповували великі обсяги зернових для внутрішнього споживання та кормових потреб. У цьому регіоні особливу роль відігравали Бангладеш та Індія, що імпортували українську продукцію для продовольчого забезпечення власного населення.

Африканський континент був важливим ринком збуту української пшениці, оскільки країни, такі як Єгипет, Лівія, Туніс, Ефіопія та Судан, традиційно залежали від її імпорту через низький рівень власного виробництва. Українська пшениця займала значну частку їхнього внутрішнього ринку та відігравала ключову роль у формуванні стабільної системи продовольчого постачання [14].

Європейський Союз, попри високий рівень власного виробництва зернових, був важливим напрямом для українського аграрного експорту, особливо після запровадження спрощених торговельних процедур. Українські постачання підтримували стабільність ринку ЄС, дозволяючи компенсувати внутрішні дефіцити та забезпечувати баланс споживання.

Регіон Близького Сходу також активно імпортував українське зерно, зокрема Туреччина та Іран виступали ключовими покупцями пшениці, кукурудзи та ячменю. Високий рівень внутрішнього споживання та потреби кормової галузі зумовлювали стабільний попит на українську аграрну продукцію.

Таким чином, до 2022 року Україна сформувала стійку систему зовнішньої торгівлі зерновими, спираючись на стратегічні партнерства з країнами Азії, Африки, ЄС та Близького Сходу, що забезпечувало її вагомую роль у глобальній продовольчій безпеці, рис. 3.

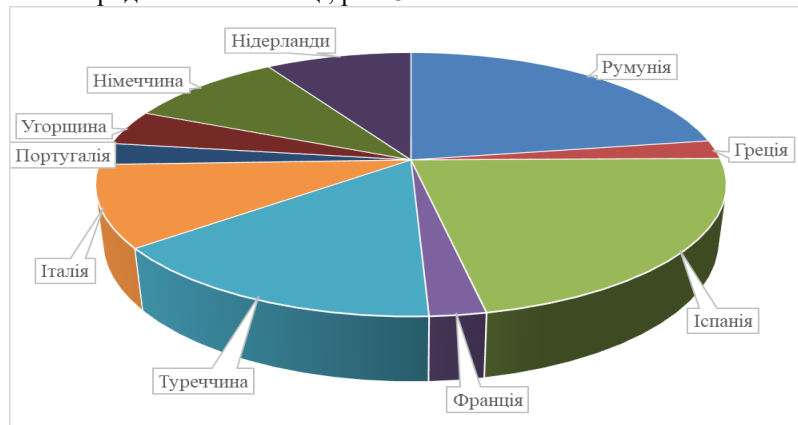

Рис. 3. Топ-10 експортерів зернових культур в 2023/2024 м.р.

Джерело: складено автором за [11]

Однак унаслідок військових дій експортні маршрути зазнали суттєвих змін, що змусило аграрний сектор адаптуватися до нових логістичних реалій та шукати альтернативні канали постачання.

Після 24 лютого 2022 року значна частина експорту тимчасово переорієнтувалася на країни ЄС через «Шляхи солідарності». Це призвело до певних логістичних труднощів та «зернових суперечок» з деякими сусідніми країнами ЄС [14].

Функціонування ринку зернових в Україні значною мірою визначається складними логістичними умовами, безпековими ризиками та державним регулюванням, що формує загальну структуру експортних процесів. Попри наявність альтернативних шляхів транспортування, домінуюча роль морських перевезень залишається незмінною. Морські порти Одеса, Чорноморськ і Південний виступають ключовими вузлами для експорту великих обсягів зерна, забезпечуючи найефективніший та економічно вигідний спосіб доставки продукції на глобальні ринки. Їхнє стабільне функціонування та захист від зовнішніх загроз є критично важливими для збереження експортного потенціалу.

Одним із основних викликів ринку є висока вартість логістичних операцій, особливо при використанні альтернативних маршрутів, таких як залізничні перевезення через європейські порти або річкові коридори Дунайського регіону. Черги на кордонах, обмежена пропускна здатність перевалочних терміналів та нестача рухомого складу значно ускладнюють експортну діяльність, підвищуючи її собівартість та знижуючи конкурентоспроможність українського зерна.

Воєнні дії продовжують залишатися головним дестабілізуючим фактором для аграрного сектора. Регулярні обстріли портової інфраструктури, мінування територій, мобілізація працівників та загальна руйнація логістичних маршрутів створюють постійні ризики для виробництва та експорту. Відновлення та захист критичної інфраструктури є необхідною умовою для стабільного функціонування ринку.

Уряд відіграє важливу роль у підтримці експорту, забезпечуючи функціонування «зернового коридору», координуючи міжнародну логістику та впроваджуючи механізми допомоги аграрному сектору. Політика державного регулювання має вирішальне значення у формуванні стратегії підтримки виробників та трейдерів, а також у збереженні доступу України до світових ринків.

Взаємодія з міжнародними партнерами залишається ключовою умовою для стабільності експортних операцій. Фінансова та політична підтримка з боку Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та інших держав-партнерів є критично важливою для збереження логістичних можливостей та відновлення інфраструктури.

У структурі ринку значну роль відіграє приватний сектор, де провідні агрохолдинги та міжнародні трейдери визначають загальні обсяги експорту та його напрямки. Водночас зростає значення менших компаній, які адаптуються до нових умов та шукають нішеві можливості для експорту продукції. Таке розширення спектра учасників сприяє формуванню більш стійкої та диверсифікованої моделі функціонування ринку зернових.

У 2022-2024 рр. український зерновий сектор пережив різкі шоки, що істотно змінили структуру експорту й логістику поставок. За оцінками USDA/FAS, валові обсяги виробництва найпоширеніших зернових (пшениця, кукурудза, ячмінь) у маркетинговому році 2024/25 залишалися на відносно високому рівні (наприклад, пшениця 22,9 млн т), хоча їх географія збуту значно трансформувалась [3; 5].

Після початку агресії частка морських перевезень різко скоротилась (із 96 % у 2021 р. до нижчих значень у 2022 р.), що спричинило дворазове зростання транспортних витрат і додаткові витрати на перевалку й перенаправлення вантажів через ЄС. Це послабило маржу експортерів і змінило структуру клієнтів (зменшення поставок до віддалених низькодохідних країн і зростання поставок у найближчі регіони) [3,5].

Блокада Чорного моря й порушення страхування суден стимулювали розвиток альтернативних коридорів: річкових (Дунай), залізничних та сухопутних транзитних маршрутів – зокрема ініціативи «Solidarity Lanes», що забезпечили значну частку перевезень у 2022-2024 рр. (за офіційними оцінками Єврокомісії – десятки мільйонів тонн товарів були відправлені через ці коридори). Водночас вартість логістики через ці маршрути залишається значно вищою, а пропускна спроможність – обмеженою.

Детальні оцінки показують, що транспортування та перевалка через західні коридори збільшують витрати на тонну в порівнянні з довоєнними морськими перевезеннями, а також створюють додаткові операційні ризики (перевантаження, вузькі місця на кордонах, технічні й регуляторні бар'єри). Для відновлення конкурентоспроможності критично необхідні інвестиції у мультимодальні термінали, сучасні елеватори та розширення можливостей внутрішнього річкового флоту.

Експортна географія змістилася у бік ЄС та найближчих торговельних партнерів; одночасно зросла роль таких країн, як Індонезія, Єгипет, Алжир і В'єтнам у структурі експорту, зокрема зростання поставок до Індонезії й Єгипту у 2024/25. Це закономірний результат прагнення трейдерів скоротити логістичні витрати і мінімізувати ризики [4; 5].

Аналіз світових і національних практик свідчить, що перехід від експорту сировини до експорту продукції з доданою вартістю (борошно, комбікорми, біоетанол, насіння) істотно підвищує доходність сектору і знижує вразливість до логістичних шоків. Приклади показують, що продукти з доданою вартістю мають вищу маржинальність і користуються стабільнішим попитом на близьких ринках ЄС. Розвиток переробки також створює робочі місця та стимулює інвестиції у технології зберігання й сортування.

Геополітичні шоки продовжують бути критичним ризиком: відновлення або нові припинення морських коридорів миттєво впливають на експортні потоки та ціноутворення. Крім того, кліматичні зміни формують довгострокові ризики для врожайності (посухи, змінені строки посіву), що потребує інвестицій у стійкі агротехнології й системи страхування врожаю. Фінансові інструменти (хеджування, аграрні розписки) залишаються важливими механізмами зниження цінової волатильності, але потребують розвитку ліквідності та доступу для малих/середніх господарств.

Ефективна державна політика має поєднувати:

- стимулювання інфраструктурних інвестицій (пільги, проекти державно-приватного партнерства);
- розвиток ринкових інструментів (страхування, деривативи);
- гармонізацію стандартів (санітарні, фітосанітарні) з ключовими ринками (ЄС, Туреччина, Північна Африка);
- активну зовнішню економічну дипломатію для збереження/ відновлення каналів постачання (гуманітарні ініціативи, двосторонні угоди).

Механізми «Solidarity Lanes» й інші європейські ініціативи показали, що міжнародна координація може компенсувати втрати інфраструктури, але для сталості потрібна системна політика і фінансування.

На підставі вищенаведеного аналітичного блоку можна виокремити наступні ключові пріоритети, рис. 4.

Український зерновий сектор зберігає значний експортний потенціал, але його реалізація в коротко- та середньостроковому періоді залежить насамперед від логістичної адаптації і інституційних реформ. Системна політика, що поєднує інфраструктурні інвестиції, розвиток переробки та механізми управління ризиками, дозволить не лише відновити обсяги експорту, а й підвищити стійкість і додану вартість сектору на міжнародних ринках.

З огляду на проведений аналіз поточного стану та динаміки зернового експорту України, а також виклики, з якими стикається галузь, пропонується комплекс заходів, спрямованих на зміцнення та розвиток експортного потенціалу. Ці пропозиції охоплюють логістичний, економічний та регуляторний аспекти:

- оптимізація та диверсифікація логістичної інфраструктури, за рахунок прискорення розвитку річкової логістики, розширення та модернізації залізничної інфраструктури, підвищення ефективності роботи морських портів та розвитку автомобільних перевезень;
- стимулювання розвитку глибокої переробки зерна, в тому числі при розробці державних програм підтримки внутрішніх інвестицій та внутрішнього ринку поряд із залученням іноземних інвестицій;
- удосконалення державної політики та регулювання, яка повинна забезпечити прозорість та передбачуваність регуляторного середовища, підтримку аграріїв та експортерів, а також підтримку активної зовнішньоекономічної політики.

Рис. 4. Ключові пріоритетні напрями дій при експорті зернових з України

Джерело: складено автором.

Реалізація цих пропозицій вимагатиме консолідованих зусиль уряду, приватного сектору та міжнародних партнерів. Проте, саме такий комплексний підхід дозволить Україні не лише відновити, але й значно наростити свій зерновий експортний потенціал, забезпечивши сталий економічний розвиток та продовольчу безпеку у світі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Системний аналіз зернового експортного потенціалу України засвідчує його критичну роль як у внутрішньоекономічному вимірі, так і в контексті глобальної продовольчої безпеки. Попри безпрецедентні виклики, спричинені військовою агресією, аграрний сектор України продемонстрував надзвичайну стійкість, оперативну адаптацію до нових умов та здатність підтримувати високі обсяги експорту.

Український зерновий експорт виявився надзвичайно гнучким та здатним до адаптації, що стало можливим завдяки впровадженню таких механізмів, як «зерновий коридор» та ініціатива «Шляхи солідарності». Моделі швидкої перебудови логістичних маршрутів, диверсифікації транспортних схем та координації з міжнародними партнерами підтверджують життєздатність сектору навіть у кризових умовах.

З огляду на динамічний розвиток галузі та постійно змінювані зовнішні умови, існують широкі можливості для проведення нових аналітичних та прогнозних досліджень. Зокрема, важливим напрямом є моделювання впливу кліматичних змін на врожайність зернових культур в Україні.

Таким чином, розвиток українського зернового експорту залишається ключовим фактором економічної стабільності та міжнародної продовольчої безпеки. Подальші дослідження у цьому напрямі сприятимуть формуванню ефективних механізмів розвитку агросектору, що забезпечить його стійкість перед глобальними викликами.

Література

1. ArXiv. Global Food Market Volatility and Grain Supply Risks under Geopolitical Shocks URL: <https://arxiv.org/abs/2310.16850>

2. BDO Ukraine. Overview of the crop production market in Ukraine: current state and forecasts URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2024/overview-of-the-crop-production-market-in-ukraine-current-state-and-forecasts>
3. Food and Agriculture Organization (FAO). World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2023 Rome : FAO, 2023. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/6e04f2b4-82fc-4740-8cd5-9b66f5335239/content>
4. Minor Academy of Sciences of Ukraine. Transformational processes in the agro-industrial complex of Ukraine URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/65>
5. National Securities and Stock Market Commission of Ukraine. Grain Market Research Report URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/grain-market-research_27.4.2020.eng_.pdf
6. Science and Education of the Lviv Polytechnic National University. Study of the grain market of Ukraine in conditions of war URL: <https://science.lpnu.ua/smeu/all-volumes-and-issues/volume-6-number-1-2024/study-grain-market-ukraine-conditions-war>
7. Science Horizon Journal. Trends in world grain and seed trade: Ukraine's position on the global market URL: <https://sciencehorizon.com.ua/en/journals/tom-28-5-2025/trendi-u-svitoviy-torgivli-zernom-i-nasinnyam-pozitsiya-ukrayini-na-globalnomu-rinku>
8. Wikipedia. Ukraine URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine>
9. World Trade Organization. World Trade Report 2023: Re-globalization for a Secure, Inclusive and Sustainable Future. Geneva : WTO, 2023. 254 p.
10. Буряковський І.В. Міжнародна торгівля: сучасні тенденції та проблеми розвитку : монографія. Київ : Фенікс, 2020. 312 с.
11. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Зеленюк Х. Блокада кордону в інтересах Москви: чому Польща ризикує перетнути точку неповернення у відносинах з Україною. TSN. 2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/blokada-kordonu-v-interesah-moskvichomu-polscha-rizikuye-peretnuti-tochku-nepovernennya-u-vidnosinah-z-ukrayinoyu-2458891.html>
13. Костецький Б. Зернове майбутнє України: угода з росією та прогноз закупівельних цін на кукурудзу, пшеницю, ячмінь. AGROPOLIT. 2023URL: <https://agropolit.com/blog/528-zernove-maybutnye-ukrayiniugoda-z-rosiyeu-ta-prognoz-zakupivelnih-tsin-na-kukurudzu-pshenitsyu-yachmin>
14. Шандрівська О. Є., Пиж О. В. Дослідження експортного потенціалу зернової промисловості України в умовах війни. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку № 1 (11), 2024 С. 259-269

References

1. ArXiv (2023), *Global Food Market Volatility and Grain Supply Risks under Geopolitical Shocks*, available at: <https://arxiv.org/abs/2310.16850>
2. BDO Ukraine (2024), *Overview of the Crop Production Market in Ukraine: Current State and Forecasts*, available at: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2024/overview-of-the-crop-production-market-in-ukraine-current-state-and-forecasts>
3. Food and Agriculture Organization (FAO) (2023), *World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2023*, Rome: FAO, available at: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/6e04f2b4-82fc-4740-8cd5-9b66f5335239/content>
4. Minor Academy of Sciences of Ukraine (2024), *Transformational Processes in the Agro-Industrial Complex of Ukraine*, available at: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/65>
5. National Securities and Stock Market Commission of Ukraine (2020), *Grain Market Research Report*, available at: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/grain-market-research_27.4.2020.eng_.pdf
6. Science and Education of the Lviv Polytechnic National University (2024), *Study of the Grain Market of Ukraine in Conditions of War*, available at: <https://science.lpnu.ua/smeu/all-volumes-and-issues/volume-6-number-1-2024/study-grain-market-ukraine-conditions-war>
7. Science Horizon Journal (2025), *Trends in World Grain and Seed Trade: Ukraine's Position on the Global Market*, available at: <https://sciencehorizon.com.ua/en/journals/tom-28-5-2025/trendi-u-svitoviy-torgivli-zernom-i-nasinnyam-pozitsiya-ukrayini-na-globalnomu-rinku>
8. Wikipedia (2025), *Ukraine*, available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ukraine>
9. World Trade Organization (2023), *World Trade Report 2023: Re-globalization for a Secure, Inclusive and Sustainable Future*, Geneva: WTO, 254 p.
10. Buryakovskiy, I.V. (2020), *Mizhnarodna torhivlia: suchasni tendentsii ta problemy rozvytku* [International Trade: Current Trends and Development Problems], Phoenix, Kyiv, Ukraine.
11. State Statistics Service of Ukraine (2025), *Official Website*, available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Zeleniuk, Kh. (2023), *Blokada kordonu v interesakh Moskvy: chomu Polshcha ryzykuie peretnuti tochku nepovernennia u vidnosynakh z Ukrainoiu* [Border Blockade in Moscow's Interests: Why Poland Risks Crossing the Point of No Return in Relations with Ukraine], TSN.ua, available at: <https://tsn.ua/exclusive/blokada-kordonu-v-interesah-moskvichomu-polscha-rizikuye-peretnuti-tochku-nepovernennya-u-vidnosinah-z-ukrayinoyu-2458891.html>
13. Kostetskiy, B. (2023), *Zernove maibutnie Ukrainy: uhoda z Rosiieiu ta prohnaz zakupivelnih tsin na kukurudzu, pshenitsiu, yachmin* [Ukraine's Grain Future: Agreement with Russia and Forecast of Purchase Prices for Corn, Wheat, and Barley], AGROPOLIT.com, available at: <https://agropolit.com/blog/528-zernove-maybutnye-ukrayiniugoda-z-rosiyeu-ta-prognoz-zakupivelnih-tsin-na-kukurudzu-pshenitsyu-yachmin>
14. Shandrivska, O.Ye. and Pyzh, O.V. (2024), *Doslidzhennia eksportnogo potentsialu zernovoi promyslovosti Ukrainy v umovakh viiny* [Research on the Export Potential of Ukraine's Grain Industry under Wartime Conditions], *Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Development Problems*, No. 1(11), pp. 259–269.